

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

פרשת תצוה, תשע"ו
מספר 1158בית הספר ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

"וְאֵלֶּה הַבְּגָדִים אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ חֹשֶׁן וְאַפֹּדֶר" (שמות כח:ד)

תמר מאיר

פרשת תצוה עוסקת, בין השאר, בפירוט של בגדי הכהנים ובראשם בגדי הכהן הגדול. בגדים שלכל אחד מהם משמעות לעצמו, ויחד הם יוצרים מכלול של הוד והדר.

מהי חשיבותם של בגדים בכלל ושל בגדים ייצוגיים בפרט?

בגדים מופיעים במקרא בהקשרים שונים, עם משמעויות מגוונות. הם מכתיבים יחס, או מייצגים מעמד, מגלים וחושפים בעת ובעונה אחת. כאלה, למשל, הם בגדי יוסף - כתונת הפסים, הבגד שהשאיר אצל אשת פוטיפר והחליפות ששלח לאחיו,¹ וכן מעילו של שמואל² ובגדי המלכות שהמן מלביש בהם את מרדכי, המהווים גם הם ביטוי בולט לתפקיד הייצוגי של הבגדים, ולרושם שהם יוצרים על רואיהם.

בגדי הזהב הייחודיים של הכהן הגדול מסמנים אותו כבעל מעמד, וודאי שהם יוצרים רושם רב על כל רואיהם.

ביום הכיפורים מסיר הכהן הגדול את ארבעת הבגדים המבדילים אותו מכוהן הדיוט (המעיל, החושן, הציץ והאפוד) ונשאר עם בגדי לבן, פשוטים יותר למראה.³

אחד התיאורים המרגשים והמרשימים ביותר של מראה הכהן הגדול מצוי בפיוט הקדום והידוע המופיע בנוסח אשכנז לתפילות יום כיפור 'מראה כוהן'.⁴ אם נתבונן היטב, נראה שפיוט זה לא בא לתאר את בגדי הזהב המרשימים של הכהן הגדול; הוא מתאר את מראהו של הכהן הגדול בצאתו בשלום מן הקודש, כאשר הוא לובש בגדי לבן. יתרה מזו, הפיוט משובץ במחזור רק לאחר סיום תיאור סדר העבודה, כאשר הכהן הגדול כבר לבש את בגדיו שלו והלך לביתו, כשכל העם מלווים אותו. מיקום זה של הפיוט ממחיש שהפנימיות שבעבודת הקודש של יום הכיפורים היא המשווה לכוהן הגדול את מראהו הנהדר, ולא חיצוניות הבגדים.

סיפור ידוע על מי שהלך שולל אחרי הכבוד החיצוני של בגדי הכהן הוא הסיפור המופיע בשבת לא ע"א על הנוכרי שבא להתגייר על-מנת שיהיה כוהן גדול. סיפור זה מופיע כחלק מרצף סיפורים על ענוותנותו של הלל בכלל, ועל יחסו לגרים בפרט.

* ד"ר תמר מאיר היא חוקרת מדרש ואגדה, ראש החוג לספרות במכללת גבעת וושינגטון ומלמדת במדרשה באוניברסיטת בר-אילן.

¹ וראו מאמרו של אביגדור שנאן, "כותונת וצעף, בגדים ושמלות במדרשים על סיפורי יוסף", **דפים למחקר בספרות** 16-17 (תשס"ט), עמ' 74-89.

² מאיר דנינו, "המעיל והאדרת: על הסמליות שבבגדי הנביאים שמואל ואלהו והקשר בין הנביא ולכושו", **מים מדליו** 15 (תשס"ד), עמ' 9-3.

³ יונתן גרוסמן, "בגדי הבד ביום הכיפורים", **מגדים** לט (תשס"ד), עמ' 55-69.

⁴ וראו: דניאל גולדשמידט, **מחזור לימים הנוראים**, יו"כ ב, ירושלים תש"ל, עמ' 483-484. קטע פיוט דומה מאוד בתוכנו מצוי בספר בן סירא. וראו דבריו של סגל: "התיאור של שמעון הכהן נ ו ואילך, מונח ביסודו של הפיוט 'אמת מה נהדר' ליוסי בן יוסי בתפילת מוסף של יוה"כ" (משה צבי סגל, **ספר בן סירא השלם**, ירושלים תשי"ט, עמ' 42-43, והערותיו שם).

אחרי שאנו פוגשים בגר אחד המבקש לקבל עליו תורה שבעל פה בלבד וגר אחר המבקש ללמוד את כל התורה כולה על רגל אחת, מופיע גר המבקש להתגייר בתנאי שיהיה לכוהן גדול:

שוב מעשה בנכרי אחד שהיה עובר אחורי בית המדרש ושמע קול סופר שהיה אומר "וְאֵלֶּה הַבְּגָדִים אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ חֵשֶׁן וְאַפֹּד" (שמות כח).

אמר: הללו למי? אמרו לו: לכהן גדול. אמר אותו נכרי בעצמו אלך ואתגייר בשביל שישמוני כהן גדול. בא לפני שמאי. אמר ליה: גיירני על מנת שתשימוני כהן גדול. דחפו באמת הבנין שבידו.

בא לפני הלל, גייריה. אמר לו: כלום מעמידין מלך אלא מי שיודע טכסיסי מלכות – לך למוד טכסיסי מלכות! הלך וקרא. כיון שהגיע "וְהָיָה הַקָּרֵב יוֹמֵת" (במדבר א) אמר ליה: מקרא זה על מי נאמר? אמר לו: אפילו על דוד מלך ישראל. נשא אותו גר קל וחומר בעצמו: ומה ישראל שנקראו בנים למקום ומתוך אהבה שאהבם קרא להם "בְּנֵי בְכָרֵי יִשְׂרָאֵל" (שמות ד) כתיב עליהם "וְהָיָה הַקָּרֵב יוֹמֵת" – גר הקל שבא במקלו ובתרמילו על אחת כמה וכמה.

בא לפני שמאי אמר לו: כלום ראוי אני להיות כהן גדול? ! והלא כתיב בתורה "וְהָיָה הַקָּרֵב יוֹמֵת".

בא לפני הלל אמר לו: ענוותן הלל, ינוחו לך ברכות על ראשך שהקרבתי תחת כנפי השכינה. לימים נזדווגו שלשתן למקום אחד אמרו: קפדנותו של שמאי בקשה לטורדנו מן העולם ענוותנותו של הלל קרבנו תחת כנפי השכינה.

הזר שומע קולות לימוד העוסקים בפסוקי פרשת תצווה – תיאור בגדי הכהן הגדול. הוא הולך שבי אחר תיאורי החושן והאפוד.

שמאי מזדעזע מחוצפתו של הזר. הוא דוחפו באמת הבנין שבידו – פלס האמת, היושר, ואינו מוכן כלל לעיוות שכזה במוטיבציה להצטרף לעם ישראל. הלל לעומתו אינו מזדעזע. הוא מקבל מיד את הגר, ורק אז שולח אותו ללמוד. לכל דת כאשר היא יש אלמנטים חיצוניים מרשימים ומעוררי כבוד, 'בגדים'. אפשר להיתפס לחיצוניותם, אך אפשר גם לראות בהם כאלה הבאים לאפשר את המעבר מזרות ואדישות להתרשמות, עניין וסקרנות, שיש בהם כדי ליצור בסופו של דבר קרבה אמיתית. נראה שהלל תופס משהו פנימי המסתתר מעבר למוטיבציה החיצונית לכאורה של הגר.

הגר נשלח, כמתבקש, ללמוד דינים רלוונטיים לנושא הכהונה. כשהוא מגיע לפסוק "וְהָיָה הַקָּרֵב יוֹמֵת" מתבררת לו טעותו. מתברר לו מעמדו המיוחד של הכהן הגדול, המובדל לא רק ממי שמוצאם נכרי, כי אם גם מישראל פשוט – ואפילו יהא דוד המלך. מתבררת לו גם הסכנה שבקרבה מוגזמת, לא מידתית. הבנה זו הוא מקבל רק כאשר הוא לומד את הדברים 'מבפנים', לאחר הגיור. לא היה מקום להסביר לו זאת מראש. הוא חוזר הן אל שמאי הן אל הלל, ומגיב על האופן שבו התייחסו לבקשתו הראשונה:⁵ "בא לפני הלל אמר לו: ענוותן הלל, ינוחו לך ברכות על ראשך שהקרבתי תחת כנפי השכינה".

הבנת המילים "וְהָיָה הַקָּרֵב יוֹמֵת" מביאה את הגר להכרה שהלל קירבו תחת כנפי השכינה. באופן אבסורדי דווקא ההכרזה האומרת שאסור להתקרב, מסייעת בקירוב. כיצד?

שני היבטים יש כאן: האחד הוא שהגר, הזר והנכרי, אשר זה מקרוב בא, לומד כי זרות היא עניין יחסי בלבד. כאשר דברים נוגעים למקדש ולכוהנים – אפילו דוד המלך נחשב לזר. אפילו הקרויים "בְּנֵי בְכָרֵי יִשְׂרָאֵל" מנועים מלקרב אל המקום שאינו מיועד להם. יש בכך משום נחמה עבור הגר, תחושת שוויון עם רוב העם, והכרה שלכל אחד בישראל מקומו שלו, ואין בכך כדי לגרוע מחשיבותו, מערכו ומן האהבה כלפיו.⁶

ההיבט השני נוגע לעצם תפיסת ההרחקה כחלק ממהות הקדושה. המושג "קדושה" מופיע פעמים רבות במשמעות של נבדל ופרוש.⁷ חלק מקדושת המקדש, היא היותו רחוק ומובדל מהוויות אחרות. ההכרה בנבדלות של הקדושה אינה מרחיקה את האדם ממנה. להפך, ישנם מצבים שדווקא הרחקה מסייעת ביצירת אינטימיות שאינה יכולה להתממש בדרך של קרבה חסרת מחיצות.

הגר מעיד שהלל קירבו תחת כנפי השכינה. הציור של כנפי השכינה קשור גם הוא בכסות, בבגדים. הלל בחכמתו מנווט את הגר מהסתכלות אל צדו החיצוני של הבגד, הסתכלות שיש בה מרחק ותפיסה של הדר חיצוני, אל עבר הסתופפות תחת כנפי השכינה – צדו הפנימי של הלבוש, שיש בו ביטוי של קרבה ואינטימיות בין הקב"ה-השכינה, לבין החוסים תחת כנפיה.

⁵ בשל קוצר היריעה לא אדון כאן בפנייה החוזרת אל שמאי. אציין רק שיש בה לדעתי מפתח להבנת האופן שבו מצייר מחזור הסיפורים את שמאי ואת גישתו.

⁶ אולי לכן מתפעם הגר כל-כך דווקא מן האפוד והחושן. שני הבגדים קשורים זה לזה, ומבטאים את הייצוג של כל שבטי ישראל על לבו של הכהן הגדול, המשמש להם שליח.

⁷ רש"י ורמב"ן לויקרא יט: ב.

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
הדף מופיע באינטרנט באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן
בכתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>
כתובת המייל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' עמוס פריש
עורכת לשון: רחל הכהן שיף